

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ**

МИРОНЮК НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА

УДК 793.3(477)“197/199”

**КАФЕДРА ХОРЕОГРАФІЇ
КИЇВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ІНСТИТУТУ КУЛЬТУРИ У РОЗВИТКУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ШКОЛИ (1970–1990-і РОКИ)**

26.00.01 – теорія та історія культури

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства**

Київ – 2023

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Роботу виконано у Київському національному університеті культури і мистецтв Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор мистецтвознавства, професор
Підлипська Аліна Миколаївна,
Київський національний університет
культури і мистецтв, професор
кафедри хореографічного мистецтва.

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, професор
Афоніна Олена Сталівна,
Національна академія керівних кадрів
культури і мистецтв, професор
кафедри хореографії;

кандидат мистецтвознавства, доцент
Медвідь Тетяна Анатоліївна,
Київський університет імені
Бориса Грінченка, доцент
кафедри хореографії.

Захист відбудеться 30 червня 2023 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.807.02 у Київському національному університеті культури і мистецтв за адресою: 01601, м. Київ, вул. Євгена Коновальця, 36.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Київського національного університету культури і мистецтв за адресою: 01601, м. Київ, вул. Євгена Коновальця, 36.

Автореферат розіслано 31 травня 2023 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С. В. Оборська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Українська хореографічна школа здобула визнання в світі завдяки високопрофесійній діяльності танцівників, балетмейстерів, педагогів-хореографів та ін. Важливу роль у розбудові національної хореографічної школи відіграють заклади вищої освіти, де провадять підготовку фахівців-хореографів, тому дослідження їх діяльності є актуальним.

Відкриття кафедри хореографії Київського державного інституту культури 1970 року та перші понад два десятиліття її функціонування в умовах компартійно-радянського державного устрою (до трансформаційних суспільних процесів 1991 року) є вагомою віхою в розвитку національної хореографічної школи, у становленні вітчизняної вищої хореографічної освіти. Дослідження діяльності кафедри хореографії у вказаний період сприятиме уточненню та доповненню панорами української хореографічної культури.

В останні роки посилилась увага теоретиків та практиків танцювального мистецтва до різних аспектів проблеми становлення та розбудови кафедри хореографії Київського державного інституту культури (О. Бігус, Т. Благова, І. Гутник, О. Жиров, А. Підлипська, Л. Цветкова, Т. Чурпіта та ін.). Однак досі відсутня цілісна картина становлення та еволюціонування кафедри хореографії як складника національної хореографічної школи, чим і зумовлений вибір теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тем наукових досліджень Київського національного університету культури і мистецтв «Мистецтво як предмет комплексного дослідження: теорія, історія, практика» (державний реєстраційний номер 0118U100122), «Хореографічна культура України та світу: історико-теоретична та практично-прикладна оптика» (державний реєстраційний номер 0121U114668), плану наукових досліджень кафедри хореографічного мистецтва КНУКіМ.

Мета дослідження – виявити роль кафедри хореографії Київського державного інституту культури у розвитку національної хореографічної школи у 1970 – 1990-х рр.

Відповідно до мети визначено такі **завдання**:

- проаналізувати літературу та джерела з проблеми становлення та розвитку кафедри хореографії Київського державного інституту культури у контексті національної хореографічної школи у 1970 – 1990-х рр.;
- визначити методологічні засади дослідження, уточнити поняття «національна хореографічна школа»;
- охарактеризувати соціокультурні передумови відкриття кафедри хореографії;
- виявити роль К. Василенка, Г. Березової, А. Гуменюка у становленні кафедри хореографії та національній хореографічній школі в цілому;

- висвітлити теоретико-практичну діяльність викладачів кафедри крізь призму їх внеску в національну хореографічну школу;

- проаналізувати педагогічну діяльність на кафедрі її випускників.

Об'єкт дослідження – національна хореографічна школа України.

Предмет дослідження – становлення та розвиток кафедри хореографії Київського державного інституту культури у 1970 – 1990-х рр.

Методи дослідження. Для проведення науково об'єктивного дослідження застосовано комплекс методів: аналіз та синтез; індукція (узагальнення, виявлення причинно-наслідкових зв'язків та ін.) та дедукція; системний метод – уможливив розгляд діяльності кафедри хореографії як складника системи національної хореографічної школи; порівняння – використано для співставлення подій, фактів, біографій, педагогічних методик викладачів кафедри та ін.; біографічний – спрямований на виявлення подій життєвого шляху людини у культурно-мистецькому контексті, взаємозв'язках з іншими людьми та ін.; проблемно-хронологічний – дозволив прослідкувати діяльність кафедри у вказаний відтинок часу, виявляючи організаційні, освітні, мистецькі та ін. проблеми; типологічний – застосовано для систематизації та класифікації історіографії та джерел та ін.

Хронологічні межі дослідження визначено в діапазоні 1970 – 1990-і рр. Нижня межа зумовлена відкриттям у Київському державному інституті культури кафедри хореографії. Верхня – початком нового етапу у розбудові хореографічної освіти, а відповідно – й національної хореографічної школи, що пов'язано з набуттям Україною незалежності (1991) та формуванням нової вітчизняної стратегії розвитку освіти і культури; відкриттям кафедр відповідно до різновидів хореографії: бальної хореографії (1994), сучасної класичної хореографії (згодом – класичної хореографії) (1996), естрадно-спортивного танцю (згодом – сучасної хореографії) (1999).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в дисертації *вперше*:

- здійснено комплексне наукове дослідження, присвячене ролі кафедри хореографії Київського державного інституту культури у розвитку національної хореографічної школи у 1970 – 1990-х рр.;

- визначено культурно-історичні чинники, що зумовили відкриття кафедри хореографії у закладі вищої освіти;

- виявлено роль фундаторів кафедри, педагогів та випускників кафедри, що стали її викладачами;

- доведено, що на кафедрі хореографії було сформовано мистецько-педагогічну школу;

- введено до наукового обігу маловідомі та невідомі архівні документи, що уточнюють та доповнюють панораму становлення та розвитку кафедри хореографії Київського державного інституту культури;

уточнено та доповнено:

- термін «національна хореографічна школа», «мистецько-педагогічна школа»;

– біографічні відомості ряду педагогів кафедри хореографії – провідних фахівців національної хореографічної школи;
набули подальшого розвитку:

– дослідження теоретико-методологічних засад діяльності кафедри хореографії Київського державного інституту культури.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання для подальших наукових розробок проблем національної хореографічної школи України, розвитку кафедри хореографії Київського державного інституту культури та інших кафедр, що були утворені на її основі; при викладанні дисциплін «Історія хореографічного мистецтва», «Історія української культури» та ін. у закладах вищої освіти для студентів відповідних спеціальностей.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним дослідженням у межах спеціальності «Теорія та історія культури» (мистецтвознавство). Усі наукові публікації є одноосібними.

Апробація результатів дисертації відбулася на науково-практичних конференціях, як-от: всеукраїнських – «Особливості роботи хореографа в сучасному соціокультурному просторі» (Київ, 2014), «Проблеми та перспективи розвитку хореографічного мистецтва» (Херсон, 2015); міжнародних – «Хореографічна культура сучасності: глобалізаційні виклики» (Київ, 2021), «Танець і процеси ідентифікації: історія і сучасність» (Київ, 2022), «Феномен культурної травми в українському та світовому хореографічному мистецтві» (Київ, 2023).

Публікації. Основні положення дисертації викладено в 10 одноосібних наукових працях, а саме: 4 статті у наукових фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному періодичному науковому виданні, 5 – публікації апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (252 найменування), додатків. Загальний обсяг роботи – 203 сторінки, з них основного тексту – 160 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, подано відомості про зв'язок з науковими темами, визначено мету, наукові завдання, об'єкт, предмет дисертації, подано відомості про методи та хронологічні межі дослідження, наукову новизну отриманих результатів, практичне значення, особистий внесок дисертанта, апробацію результатів, публікації, структуру та обсяг роботи.

У **Розділі 1 «Кафедра хореографії Київського державного інституту культури 1970–1990-х років як предмет наукового дослідження»** проведено огляд літератури та джерел з теми, з'ясовано основні поняття («національна хореографічна школа», «мистецько-педагогічна школа» та ін.), подано методологічні підходи, застосовані у дослідженні.

У підрозділі 1.1 «Стан наукового розроблення проблеми та джерельна база дослідження» проаналізовано основні наукові публікації, присвячені проблемі становлення та розвитку кафедри, подано відомості про джерельну базу.

В останні роки спостерігається поживлення вітчизняного наукового дискурсу в усіх царинах гуманітаристики, пов'язаних із феноменами української національної культури. До таких відносимо і хореографічну культуру, зокрема, діяльність кафедри хореографії Київського державного інституту культури (у 1972–1997 рр. – Київський державний інститут культури імені О. Є. Корнійчука, 1997–1999 рр. – Київський державний університет культури, від 01.02.1999 і до сьогодні – Київський національний університет культури і мистецтв; далі – КДІК). Виявлення основних векторів наукового дискурсу названої проблеми дозволив з'ясувати ступінь її теоретичної розробленості та перспективних напрямів подальшого розгляду.

Наразі можна назвати ряд праць, що розглядають кафедру як цілісний феномен, акцентуючи увагу на мистецько-педагогічних принципах роботи викладачів, які стояли біля витоків вищої хореографічної освіти в УРСР (Л. Цветкова), розкривають питання спадкоємності поколінь науково-педагогічних працівників кафедри (О. Бігус), діяльності кафедри в контексті становлення та розвитку вищої хореографічної освіти в Україні (І. Гутник), у соціокультурному контексті другої половини ХХ ст. (А. Підлипська) та ін.

Дослідження різних аспектів діяльності окремих персоналій педагогів кафедри провели О. Жиров (статті та дисертація, присвячені мистецько-педагогічній діяльності та спадщині К. Василенка), Т. Чурпіта (статті та монографія по творчості М. Трегубова), І. Гутник (ряд статей, присвячених О. Колоску), Л. Цветкова (публікація по балетмейстерській та педагогічній творчості Г. Березової крізь призму традицій та новацій), Є. Досенко, Ю. Колесниченко (публікації, присвячені виконавській, викладацькій та навчально-методичній роботі Є. Зайцева) та ін.

Важливо зазначити докторську дисертацію Т. Благової, де авторка фрагментарно висвітлює функціонування кафедри в контексті фундаментального дослідження хореографічної освіти України, зауважуючи, що кафедра хореографії КДІК поступово сформувалася в науково-практичний центр із розробки теоретичних досліджень та впровадження новаторських методик хореографічної освіти республіканського значення, одночасно звертаючи увагу й на активну мистецьку діяльність кафедри.

Попри наукове розроблення широкого спектру функціональних векторів кафедри, дослідники не розглядають її як мистецько-педагогічну школу та складник національної хореографічної школи.

Джерельну базу дослідження склали документи архіву Київського національного університету культури і мистецтв, зокрема, особисті справи К. Василенка, Г. Березової, А. Гуменюка, П. Баклана, М. Моткова, Г. Боримської, В. Пасютинської, М. Трегубова, Є. Зайцева, О. Колоска, В. Каміна, Л. Цветкової, С. Зубатова, О. Касьянової, Т. Лазарчук, С. Забрєдовського та ін.; документи Державного архіву міста Києва (фонд

Р. 1516 «Київський державний інститут культури імені О. Є. Корнійчука Міністерства культури УРСР»). Також важливим масивом джерельної бази є науково-методичні праці (монографії, посібники, підручники, методичні рекомендації, збірники танців та ін.) К. Василенка, А. Гуменюка, Г. Березової, Є. Зайцева, М. Трегубова та ін.

У підрозділі 1.2 «Науково-теоретичні та методологічні засади дослідження» проаналізовано базові терміни та вказано методологічні підходи до проведення дослідження.

Методологічну основу дисертації склали дослідження хореологів, що торкаються загальних проблем розвитку хореографічного мистецтва та освіти в Україні в обраний для дослідження період, розкриваючи різні аспекти феномену національної хореографічної школи (Г. Боримська, Т. Благова, М. Загайкевич, І. Климчук, С. Легка, В. Литвиненко, Т. Луговенко, Л. Маркевич, Н. Семенова, Ю. Станішевський, О. Чепалов, В. Шкоріненко та ін.). Також методологічним орієнтиром стали праці мистецтвознавців, культурологів, істориків, філософів та ін. з питань історико-культурної детермінації мистецьких явищ, сутності національної культури, специфіки біографічних досліджень та ін. (Б. Антонич, С. Безклубенко, С. Кримський, М. Попович, Е. Сміт та ін.).

У дисертації розгорнуто біографічну палітру педагогів кафедри хореографії, що зумовило застосування певних положень біографічного методу, зокрема, врахування взаємозв'язку подій життя на індивідуальному рівні з культурно-історичним контекстом, увага до життєвого досвіду, ціннісних установок (В. Дільтей).

Базуючись на одному зі значень терміну «школа» як напряму в науці, мистецтві, пов'язаному з єдністю основних поглядів, спадкоємністю основних принципів, методів творчості (С. Безклубенко), екстраполюючи підходи ряду науковців (С. Гончаренко, В. Шейко, М. Каністратенко, Н. Кушнарєнко та ін.) до визначення терміну «наукова школа», а також враховуючи визначення «хореографічної школи» як соціокультурного феномену, що формує та розвиває балетмейстерські, виконавські, педагогічні традиції, забезпечуючи їхню наступність, акумулює сконцентрований професійно-хореографічний досвід поколінь, популяризує конкретні теорії, технології та методики опанування мистецтва професійного танцю, сприяє виокремленню різних хореографічно-педагогічних напрямів (Т. Благова), вважаємо обґрунтованим позиціонувати кафедру хореографії КДІК як мистецько-педагогічну хореографічну школу.

Під «мистецько-педагогічною школою» розуміємо неформальне та/або формальне творче об'єднання декількох поколінь митців, характерними ознаками якого є наявність митця-лідера, його учнів-послідовників, прибічників мистецьких, педагогічних, наукових традицій колективу, об'єднаних навколо розв'язання творчої проблематики та ін.

У сучасному вітчизняному хореологічному дискурсі зустрічаємо різноаспектне вживання терміну «школа»: «українська танцювальна школа» (П. Чуприна), «регіональні школи бального танцю» (А. Підлипська), «балетмейстерська школа Слобожанщини», «етнохореологічна школа» (І. Мостова), «виконавська школа Львівської Опери» (О. Петрик) та ін. Термін

«національна хореографічна школа» інтегрує поняття національний, хореографія та школа. У науковий обіг його введено Т. Благовою на означення освітньої моделі професійної хореографічної підготовки, сукупності характеристик виконавської манери, стилю, самобутності мови та естетики, що ґрунтується на автентичних національних традиціях педагогіки хореографії, а також на традиціях духовного учнівства, що транслюють наступним поколінням пріоритетні духовно-моральні цінності засобами хореографічного виконавства. Але такий підхід акцентує увагу лише на виконавстві, не відбиває всього спектру феноменів, що можна позначити як хореографічна школа, а у контексті національної культури – національна хореографічна школа. У широкому розумінні українська «національна хореографічна школа» – це динамічна система комплексу методологічних засад хореографічної діяльності (виконавської, балетмейстерської, викладацької та ін.), що пов'язані з історико-культурним середовищем побутування нації, архетипами української культури, особливостями національного характеру та ін.

У **Розділі 2 «Відкриття кафедри хореографії у Київському державному інституті культури»** охарактеризовано основні культурно-історичні передумови створення першої кафедри хореографії – початку вищої хореографічної освіти в УРСР, проаналізовано творчу діяльність фундаторів кафедри як складник національної хореографічної школи.

У *підрозділі 2.1 «Культурно-історичні передумови запровадження вищої хореографічної освіти в УРСР»* з'ясовано основні чинники, що зумовили відкриття кафедри хореографії у КДІК.

Для об'єктивного усвідомлення значення відкриття кафедр хореографії при інститутах культури, що стали осередками культурно-просвітницької освіти в СРСР від 1960-х – 1970-х рр., варто звернутися до більш раннього історичного періоду. Не вдаючись до політичної оцінки подій, спричинених жовтневим переворотом 1917 року, наголосимо на соціокультурних трансформаціях, що відбулися на становленні хореографічної освіти в Радянському Союзі, до складу якого входила УСРР (з 1937 р. – УРСР). Після 1920-х рр., коли домінуючими були теорії ритмопластики, вільного руху, відмови від канонів класичного балету, пропагування фізкультурно-спортивних пролетарських розваг як альтернатива буржуазним дозвіллевим формам, включаючи і балетний театр, у 1930-ті рр. державні та партійні ідеологи сформулювали засади національної культурної політики, що покликані були стати одними з чинників забезпечення стабільності та єдності багатонаціональної держави. Розтиражованим став лозунг «соціалістичний зміст, національна форма», що визначив подальшу політику в сфері культури. Розвиток руху художньої самодіяльності реалізувався, переважно, у формах народного танцю, чому сприяв ряд запроваджених партійно-державною номенклатурою заходів, як-от: огляди, конкурси, фестивалі художньої самодіяльності.

На державному рівні було ініційовано створення нових та підтримка існуючих професійних танцювальних колективів, що працювали в сфері народно-сценічного танцю. 1937 р. розпочалася хвиля організації танцювальних та вокально-хореографічних колективів у столицях союзних та автономних

республік (1937 р. створено Державний ансамбль танцю УРСР під керівництвом Павла Вірського та Миколи Болотова в Києві).

Після Другої світової війни у 1945–1950-х рр. активізувалося створення нових танцювальних колективів художньої самодіяльності, з'явилися керівники таких осередків, що реалізовували власний творчий потенціал, не маючи хореографічної освіти. Гостро відчувався брак професійних керівників у ситуації постійного збільшення кількості колективів танцювальної художньої самодіяльності. За рішенням державних органів задля вирішення цієї проблеми по всьому СРСР було організовано короткотермінові курси з підготовки керівників танцювальних колективів, постійні семінари для викладачів танцю, дворічні курси та інші форми організації хореографічного навчання, що проводилися, переважно, при обласних будинках народної творчості. Але кількість таких керівників та якість їх підготовки не могла задовольнити зростаючі потреби.

Зважаючи на державну підтримку масових форм художньої самодіяльності у сфері народного танцю, найбільша потреба виникала саме у керівниках самодіяльних колективів цього різновиду хореографії. У 1960-х рр. в СРСР поступово формується система підготовки керівників та педагогів для хореографічної самодіяльності. В колишніх бібліотечних інститутах, що поступово перейменовувалися на інститути культури, а також у культурно-просвітних училищах формуються кафедри (відділення) для підготовки керівників колективів художньої самодіяльності з хореографії. У 1968 р. на базі філіалу Харківського державного інституту культури, створеного у 1961 р., заснований Київський державний інститут культури ім. О. Є. Корнійчука з культурно-просвітницьким та бібліотечним факультетами. З'явилася можливість задовольнити потребу у фахівцях з вищою хореографічною освітою.

У підрозділі 2.2 *«Фундатори кафедри хореографії – представники національної хореографічної школи»* охарактеризовано творчість Кіма Василенка, Галини Березової, Андрія Гуменюка до 1970 р. як внесок у розвиток національної хореографічної школи, що стала запорукою міцного фундаменту кафедри.

Кафедра хореографії КДІК була створена за ініціативи відомого діяча танцювального мистецтва, балетмейстера самодіяльних колективів народного танцю, теоретика українського народного танцю, який користувався авторитетом у середовищі хореографів, К. Василенка. Він упродовж багатьох років, обіймаючи посаду завідувача кафедри (1970–1996) та у подальшій викладацькій роботі був лідером серед колег та наставником для молодих фахівців.

Для організації роботи кафедри К. Василенко запросив знану артистку балету, балетмейстера, педагога, ученицю А. Ваганової, заслужену артистку України Г. Березову. Вона вже мала досвід викладання у Київському державному хореографічному училищі, керівником (1945–1966) та педагогом якого була упродовж багатьох років. К. Василенко розумів важливість академічних основ для підготовки майбутніх керівників самодіяльних хореографічних колективів (саме таку кваліфікацію отримували випускники

кафедри у 1970-х – 1980-х рр.). Класичний танець як універсальна система виховання танцівника, формування виконавської та балетмейстерської культури хореографів став однією з основних дисциплін на кафедрі (назва дисципліни за навчальним планом «Теорія та методика викладання класичного танцю»).

Також до організації кафедри К. Василенко запросив фольклориста, музиканта, збирача танцювального та музичного фольклору, автора наукового дослідження «Народне хореографічне мистецтво України», упорядника збірника «Українські народні танці», значну частину зразків в якому було записано у ході польових досліджень упорядником, доктора мистецтвознавства, професора А. Гуменюка. Музично-фольклористичний вектор, що був взятий до уваги при розробленні стратегії підготовки фахівців на кафедрі, свідчить про тогочасні пріоритети розвитку народного (народно-сценічного) танцю, закладання підґрунтя для викладання українського народного танцю як самостійної навчальної дисципліни.

Триєдність класичного танцю, української музично-танцювальної фольклористики, організаційно-управлінських основ, що відповідало сферам інтересів фундаторів кафедри, стала міцним методологічним підґрунтям діяльності кафедри. Пріоритетним напрямом роботи було обрано розвиток народно-сценічної хореографії, зокрема української. Взаємодія потужних професіоналів стала запорукою підготовки висококваліфікованих фахівців хореографічного мистецтва. Саме тоді було закладено основи мистецько-педагогічної школи кафедри хореографії КДІК.

У Розділі 3 «Розбудова кафедри хореографії як мистецько-педагогічної школи – складника національної хореографічної школи» проаналізовано діяльність провідних митців національної хореографічної школи, що прислужилися як викладачі кафедри становленню та розвитку мистецько-педагогічної школи; продемонстровано продовження традицій школи у науково-педагогічній діяльності на кафедрі її випускників.

У підрозділі 3.1 «Теоретико-практична діяльність викладачів кафедри крізь призму їх внеску в національну хореографічну школу» на прикладі різноаспектної творчості Петра Баклана, Ванди Володько, Михайла Моткова, Генрієти Боримської, Євгена Зайцева, Олександра Колоска, Миколи Трегубова та ін. продемонстровано взаємодію принципів національної хореографічної школи та теоретико-практичних засад діяльності викладачів на кафедрі.

Діяльність кафедри базувалася на досягненнях національної хореографічної школи. В Україні до 1970 р. склалися класичні танцювальні традиції, діяло шість оперно-балетних театрів, ствердився специфічний жанр національної балетної вистави (термін обґрунтовано А. Король, Л. Маркевич, Н. Семеновою та ін.), де органічно поєднуються елементи українського народно-сценічного танцю та класичної хореографії. Балетмейстерські принципи створення таких вистав були осмислені у педагогічній практиці К. Василенка, М. Трегубова, Л. Каміної – перших викладачів дисципліни «Мистецтво балетмейстера» на кафедрі хореографії КДІК.

Попри домінування в СРСР школи класичного танцю А. Ваганової, в українській хореографічній культурі сформовано специфічну виконавську

манеру, що увиразнилася у діяльності артистів балету та педагогів класичного танцю, які переосмислювали та розвивали базові положення названої школи. Високі професійні стандарти класичного танцю транслиювалися студентам кафедри хореографії КДК у педагогічній практиці Г. Березової, Л. Каміної під час дисципліни «Теорія та методика викладання класичного танцю».

До початку 1970-х рр. потужного розвитку зазнав народно-сценічний танець у професійних та аматорських танцювальних колективах. Вирішального значення ці процеси набули у творчості Державного ансамблю танцю УРСР під керівництвом П. Вірського. Принципи підготовки артистів цього колективу та стилістичні особливості академічного виконавства, запроваджені П. Вірським, стали орієнтиром у формуванні методики викладання не лише українського, а й в цілому народно-сценічного танцю у хореографічних навчальних закладах (у репертуарі переважали українські народно-сценічні композиції, але були присутні й інші). Серед основних ознак методу П. Вірського, що став невід'ємним складником національної хореографічної школи – застосування принципів класичного танцю у народно-сценічному виконавстві (академізація), високий рівень виконавської техніки, що не є самоціллю, а додатково підсилює образну змістовність номеру та поєднується з акторською майстерністю артистів. Серед балетмейстерських принципів – симфонічні композиційні побудови, режисерсько-театральні прийоми, використання мобільних сценографічних рішень та ін. Вони були використані педагогами кафедри при розробленні методик викладання відповідних дисциплін.

Варто зазначити, що у хореографічних навчальних закладах (Київське державне хореографічне училище, хореографічні циклові комісії у культурно-освітніх училищах) та у середовищі художньої самодіяльності напрацьований певний досвід викладання хореографічних дисциплін, що також був проаналізований педагогами кафедри.

Зважаючи на обраний вектор підготовки фахівців народно-сценічної хореографії, особливої значущості у становленні кафедри набуває сформований українськими фольклористами, етнографами, а також фахівцями танцювального мистецтва масив джерел, серед яких варто назвати матеріали фольклорно-етнографічних експедицій В. Гнатюка, П. Чубинського, В. Шухевича та ін., записи автентичних танців та методичні матеріали до них В. Верховинця, Р. Гарасимчука, А. Гуменюка та ін.

Дисципліна «Теорія та методика викладання народно-сценічного танцю» базувалась на методичних напрацюваннях у сфері підготовки артистів балету. Першими викладачами цього предмету на кафедрі стали В. Володько, В. Камін Є. Зайцев.

За навчальними планами перших двох десятиліть дисципліни «Теорія та методика викладання народно-сценічного танцю», «Теорія та методика викладання класичного танцю», «Мистецтво балетмейстера» викладалися упродовж всього чотирирічного терміну навчання. Одночасно від заснування кафедри увагу було приділено українському народно-сценічному танцю, поступово від викладання впродовж лише одного року навчання до середини 1990-х рр. дійшли викладання впродовж всього терміну підготовки студента.

Формуванню методики викладання цієї дисципліни сприяли П. Баклан, М. Мотков, О. Колосок. Теоретичному осмисленню різних аспектів українського танцю присвятив декілька десятиліть творчого життя К. Василенко («Українські танці на клубній сцені» (1960), «Золоті зерна» (1963), «Лексика українського народно-сценічного танцю» (1971), «Українські народні танці для дітей» (1985), «Український танець» (1997) та ін.), його праці стали фундаментом науково-методичної роботи кафедри.

У підрозділі 3.2 «Розвиток традицій у роботі на кафедрі її випускників» на прикладі діяльності Лариси Цветкової, Сергія Зубатова, Степана Забрєдовського, Тетяни Лазарчук та ін. продемонстровано принципи спадковості у мистецько-педагогічній школі, сформованій на кафедрі хореографії.

Наприкінці 1970-х – у 1980-ті рр. кафедра поповнилася власними випускниками, які стали провідними хореопедагогами в Україні. Діяльність Л. Цветкової, видатного педагога класичного танцю, завідувача кафедри народної хореографії та декана факультету хореографічного мистецтва Київського національного університету культури і мистецтв, випускниці першого набору кафедри хореографії КДІК (роки навчання 1970–1974, викладач з 1976), базувалась на принципах, закладених викладачами кафедри (Г. Березова, К. Василенко, В. Володько, П. Баклан, М. Мотков, В. Камін, Н. Скорульська, В. Пасютинська та ін.). Творчо переосмисливши методику класичного танцю, Л. Цветкова сформувала власну методику викладання, широко відому у вітчизняній хореографічній освіті.

Розробленню дисципліни «Теорія та методика викладання українського народно-сценічного танцю» присвятили свою педагогічну діяльність випускники кафедри С. Зубатов (роки навчання 1976–1980, викладач з 1982) та С. Забрєдовський (роки навчання 1979–1983, викладач з 1987), переосмисливши традиції власних педагогів (з українського танцю – О. Колосок, з мистецтва балетмейстера – К. Василенко).

На етапі формування мистецько-педагогічних принципів роботи кафедри надзвичайного значення набув авторитет К. Василенка. Завідувач кафедри створив партнерське, дружнє коло однодумців, захоплене ідеями розбудови освітнього середовища з метою розробки системи опанування хореографічних дисциплін та створення мистецьких творів. Через ряд механізмів, запроваджених лідером (взаємовідвідування занять, методичні семінари, обговорення відкритих показів та концертних виступів тощо), відбувалось постійне підвищення професійного рівня викладачів. Власний приклад написання науково-методичних праць стимулював пошук такого виду діяльності і у викладацькому середовищі, що сприяло створенню навчально-методичного забезпечення дисциплін.

Фактично кафедра стала мистецько-педагогічною школою – творчим об'єднанням митців-педагогів, на чолі якого стоїть лідер (К. Василенко) – засновник творчого напрямку (програми), також наявні учні-послідовники, які дотримуються традицій, сформованих у колективі (студенти та випускники, що множать славу кафедри, продовжують та розвивають традиції педагогів),

викладачі та студенти згуртовані навколо мистецьких завдань розбудови вищої хореографічної освіти, методики викладання та виконання народно-сценічного танцю, акцентуючи увагу на українському народному танці. Свідченням успішного функціонування школи стали численні виступи на концертних майданчиках, участь у фестивалях та ін.

Діалогічні методи роботи між викладачами, викладачами та студентами, відсутність авторитаризму з боку завідувача кафедри, взаємна повага, розумна критика та самокритика, гнучкість та адаптивність навчальних програм під можливості студентів, постійне прагнення до підвищення рівня професіоналізму стали характерними для мистецько-педагогічної школи під орудою К. Василенка. Важливою ознакою сформованої школи став психологічний клімат в колективі, що стимулював до творчості, розширення діапазону обізнаності та фаховості як викладачів, так і студентів. Лідер та односторонці, при всій розбіжності індивідуальних мистецьких та педагогічних стилів, строкатості ідей, об'єдналися та створили атмосферу піднесення у процесі вирішення актуальних завдань, що стояли як перед педагогами, так і студентами.

Соціокультурні трансформації початку 1990-х рр., розпад СРСР, утворення незалежної держави України, глобалізаційні процеси та ін. спричинили прискорення темпів розвитку бальної та сучасної хореографії, перегляд підходів до класичного танцю. Це, природно, призвело до створення в КДК кафедр за різновидами хореографії, на яких працювали та продовжують працювати випускники кафедри хореографії. Цьому періоду необхідно присвятити спеціальне дослідження.

ВИСНОВКИ

1. В останні роки посилилась увага дослідників до соціокультурних, мистецьких, науково-методичних, організаційних та ін. ракурсів проблеми становлення та перших кроків еволюціонування кафедри хореографії Київського державного інституту культури. Досить умовно наукові праці з означеної тематики можна розділити на три групи: до першої відносимо дослідження, що комплексно розглядають діяльність кафедри як цілісного феномена на тлі соціокультурного розвитку (О. Бігус, І. Гутник, А. Підлипська, Л. Цветкова та ін.); до другої – публікації, спеціально присвячені педагогічній та мистецькій діяльності окремих педагогів кафедри (І. Гутник, О. Жиров, Л. Цветкова, Т. Чурпіта та ін.); до третьої – праці, де функціонування кафедри висвітлюється фрагментарно в контексті різноаспектних досліджень (Т. Благова та ін.). Сучасний науковий дискурс розгляду діяльності кафедри як мистецько-педагогічної школи застосовується обмежено, але є перспективним для комплексного розкриття ролі кафедри у розвитку національної хореографічної школи, та ширше – хореографічної культури України.

2. Базуючись на теоретичних підходах С. Гончаренка, С. Безклубенка, В. Шейка, М. Каністратенка, Н. Кушнарєнко до визначення поняття «школа» сформульовано поняття «мистецько-педагогічна школа» – неформальне та/або формальне творче об'єднання декількох поколінь митців, характерними

ознаками якого є наявність митця-лідера, його учнів-послідовників, прибічників мистецьких, педагогічних, наукових традицій колективу, об'єднаних навколо розв'язання творчої проблематики та ін.

Під українською «національною хореографічною школою» розуміємо динамічну систему комплексу методологічних засад хореографічної діяльності (виконавської, балетмейстерської, викладацької та ін.), що пов'язані з історико-культурним середовищем побутування нації, архетипами української культури, особливостями національного характеру та ін.

3. Серед культурних передумов, що спричинили появу першої в УРСР кафедри хореографії у КДК, акцентовано на таких: обрання у 1930-х рр. в СРСР вектору розвитку масових форм художньої самодіяльності, де народна хореографія посіла одне з провідних місць, у тому числі, і як засіб реалізації радянської «національної культурної політики»; значне збільшення чисельності колективів художньої самодіяльності у повоєнний період (після Другої світової війни), очолюваних нефахівцями, переважно, на громадських засадах; неспроможність тимчасових заходів (курсів) задовольнити потребу в кадрах керівників та ін.

4. Діяльність кафедри базувалася на досягненнях національної хореографічної школи, як-от: сформована методика класичного танцю у навчальних закладах та практиці оперно-балетних театрів; утвердження принципів створення національної балетної вистави; балетмейстерські та педагогічні методи П. Вірського; організаційні та методичні принципи, опрацьовані у закладах хореографічної освіти та системі танцювальної художньої самодіяльності; інтегрування матеріалів фольклорно-етнографічних експедицій та записів автентичних танців у хореографічну практику та ін. Названі досягнення осмислені у педагогічній практиці перших викладачів кафедри – К. Василенка, М. Трегубова, Л. Каміної («Мистецтво балетмейстера»); Г. Березової, Л. Каміної («Теорія та методика викладання класичного танцю»), В. Володько, В. Каміна, Є. Зайцева («Теорія та методика викладання народно-сценічного танцю»), П. Баклана, М. Моткова, О. Колоска («Теорія та методика викладання українського народно-сценічного танцю»).

5. Важливим для розвитку кафедри стало запрошення до викладацького складу не лише провідних фахівців галузі, а й талановитих власних випускників, що сприяло спадковості поколінь, постійній діалектичній взаємодії традицій та новацій. Від 1976 р. на кафедрі працює Л. Цветкова; творчо переосмисливши методику класичного танцю, вона сформувала власну методику викладання у вищій школі, широко відому у вітчизняній хореографічній освіті. С. Зубатов (від 1982 р.) та С. Забрєдовський (від 1987 р.), розвинувши традиції власних педагогів, присвятили свою діяльність на кафедрі розробленню методики українського танцю.

6. У роботі кафедри хореографії КДК у 1970–1990-і рр. виявлено риси, що свідчать про сформованість мистецько-педагогічної школи: К. Василенко – засновник та лідер школи як творчого об'єднання митців; наявність учнів-послідовників, що поширювали та розвивали методичні підходи, традиції, сформовані на кафедрі хореографії; об'єднання педагогів та студентів у справі

розбудови вищої хореографічної освіти в Україні, вирішення різноманітних мистецько-педагогічних та наукових завдань, зокрема, удосконалення методики викладання українського народно-сценічного танцю; надання викладачами консультативної допомоги керівникам самодіяльних танцювальних колективів, що сприяло поширенню впливу кафедри на мистецький простір; численні виступи на сценічних майданчиках (академконцерти, звітні концерти) як демонстрування результатів художньо-творчої діяльності кафедри та ін. Діяльність кафедри як мистецько-педагогічної школи вплинула на розвиток національної хореографічної школи, хореографічної культури в цілому, сприяючи становленню вищої хореографічної освіти в Україні.

Діяльність кафедри хореографії Київського державного інституту культури у 1970-х – на початку 1990-х рр. як сформованої мистецько-педагогічної школи стала вагомим внеском у розвиток національної хореографічної школи, стимулювавши становлення вищої хореографічної освіти в Україні, підвищення рівня фаховості керівників аматорських хореографічних колективів, накресливши перспективи підготовки професійних артистів, балетмейстерів, викладачів фахових хореографічних дисциплін, посприявши розвитку хореографічної культури в цілому.

Проведене дослідження не претендує на вичерпність, остаточно не вирішує всіх аспектів заявленої проблеми виявлення ролі кафедри хореографії КДІК у розвитку національної хореографічної школи. Серед перспективних напрямів подальших досліджень – виявлення внеску випускників кафедри (що не стали її викладачами) у розбудову української хореографічної культури, аналіз процесів поширення та поглиблення мистецько-педагогічних та наукових традицій кафедри у діяльності педагогів, студентів, випускників та їхніх учнів, з'ясування специфіки функціонування мистецько-педагогічної школи кафедри народної хореографії від 1994 р. як спадкоємниці кафедри хореографії КДІК та ін.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Миронюк Н. Становлення мистецько-педагогічної школи кафедри хореографії Київського інституту культури імені О. Є. Корнійчука. *Танцювальні студії*. 2021. Т. 4, № 2. С. 108–116. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7646.4.2.2021.249281>
2. Миронюк Н. Кім Василенко – засновник мистецько-педагогічної хореографічної школи Київського інституту культури. *Мистецтвознавчі записки*. 2021. Вип. 40. С. 111–115. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-2180.40.2021.250362>

3. Миронюк Н. Внесок Євгена Зайцева у розбудову мистецько-педагогічної школи кафедри хореографії Київського державного інституту культури. *Танцювальні студії*. 2022. Т. 5, № 1. С. 8–16. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7646.5.1.2022.261604>

4. Миронюк Н. М. Кафедра хореографії Київського державного інституту культури у світлі вітчизняного наукового дискурсу. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2023. № 1. С. 203–208. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.1.2023.277664>

Стаття у зарубіжному періодичному науковому виданні

5. Myroniuk N. First Department of Choreography of the URSR in the System of Cultural Policy of the USSR [Миронюк Н. М. Перша кафедра хореографії УРСР у системі культурної політики СРСР]. *Sciences of Europe (Praha, Czech Republic)*. 2022. № 88, Vol. 2. P. 10–13. URL: <https://www.europe-science.com/wp-content/uploads/2022/03/Sciences-of-Europe-No-88-2022-Vol.-2.pdf>

Опубліковані праці апробаційного характеру

6. Миронюк Н. Вплив кафедри хореографії Київського державного інституту культури на розвиток національної хореографічної школи 1970–1990-х років. *Феномен культурної травми в українському та світовому хореографічному мистецтві* : матеріали Міжнародної наук.-практич. конф, Київ, 21 квітня 2023 року. Київ : КНУКіМ, 2023. С. 55–57.

7. Миронюк Н. Народно-сценічний танець в системі підготовки фахівця хореографії у вищій школі УРСР. *Танець і процеси ідентифікації: історія і сучасність* : матеріали Міжнародної наук.-практич. конф., Київ, 15–16 квітня 2022 року. Київ : КНУКіМ, 2022. С. 29–32.

8. Миронюк Н. Народно-сценічне хореографічне мистецтво в системі національної культури. *Хореографічна культура сучасності: глобалізаційні виклики* : матеріали Міжнародної наук.-практич. конф., Київ, 23 квітня 2021 р. Київ : КНУКіМ, 2021. С. 64–66.

9. Миронюк Н. М. Втілення національних балетів М. Трегубовим. *Проблеми та перспективи розвитку хореографічного мистецтва* : матеріали Всеукр. наук.-практич. конф., Херсон, 2015. Херсон, 2015. С. 157–161.

10. Миронюк Н. М. Актуальність дослідження творчості Миколи Івановича Трегубова. *Особливості роботи хореографа в сучасному соціокультурному просторі* : збірник матеріалів II Всеукр. наук.-практич. конф., Київ, 19 травня 2014 р. Київ : НАКККіМ, 2014. С. 72–74.

АНОТАЦІЯ

Миронюк Н. М. Кафедра хореографії Київського державного інституту культури у розвитку національної хореографічної школи (1970–1990-і роки). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства зі спеціальності 26.00.01 «Теорія та історія культури». – Київський національний

університет культури і мистецтв, Міністерство освіти і науки України, Київ, 2023.

Дослідження присвячене виявленню ролі кафедри хореографії Київського державного інституту культури у розвитку національної хореографічної школи у 1970 – 1990-х рр. У роботі проаналізовано літературу та джерела з проблеми становлення та розвитку кафедри; визначено методологічні засади дослідження, уточнено поняття «національна хореографічна школа»; охарактеризовано соціокультурні передумови відкриття кафедри хореографії; виявлено роль К. Василенка, Г. Березової, А. Гуменюка у становленні кафедри хореографії та національній хореографічній школі в цілому; висвітлено теоретико-практичну діяльність викладачів кафедри крізь призму їх внеску в національну хореографічну школу; проаналізовано педагогічну діяльність на кафедрі її випускників. Зроблено висновок, що діяльність кафедри як сформованої мистецько-педагогічної школи стала вагомим внеском у розвиток національної хореографічної школи, стимулювавши становлення вищої хореографічної освіти в Україні, підвищення рівня фаховості керівників аматорських хореографічних колективів, накресливши перспективи підготовки професійних артистів, балетмейстерів, викладачів фахових хореографічних дисциплін, посприявши розвитку хореографічної культури в цілому.

Ключові слова: кафедра хореографії, Київський державний інститут культури, національна хореографічна школа, хореографія, танець, українська культура.

SUMMARY

Myroniuk N. M. The Department of Choreography of the Kyiv State Institute of Culture in the Development of the National Choreographic School (1970s–1990s). – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a candidate degree in Art Studies in the program subject area 26.00.01 “Theory and History of Culture”. – Kyiv National University of Culture and Arts, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2023.

The study is devoted to identifying the role of the Department of Choreography of the Kyiv State Institute of Culture in the development of the national choreographic school from the 1970s to 1990s. The work analyzes the literature and sources on the problem of the formation and development of the department; the methodological principles of the research were determined, the concept of "national choreographic school" was clarified; the socio-cultural prerequisites for the opening of the choreography department are characterized; the role of K. Vasylenko, G. Berezova, A. Gumenyuk in the formation of the department of choreography and the national choreographic school as a whole is revealed; the theoretical and practical activity of the department's teachers is highlighted through the prism of their contribution to the national choreographic school; the pedagogical activity of its graduates at the department was analyzed.

The author's definition of the term "national choreographic school" is presented: a dynamic system of methodological foundations of choreographic activity

(performing, choreographic, teaching, etc.) related to the historical and cultural environment of the nation, archetypes of Ukrainian culture, features of the national character, etc.

The cultural prerequisites that led to the appearance of the first choreography department in the Ukrainian SSR at the KDIK are indicated: the selection in the 1930s in the USSR of a vector for the development of mass forms of artistic self-activity, where folk choreography occupied one of the leading places, including as a means of realizing the Soviet "national cultural policy"; a significant increase in the number of amateur artistic groups in the post-war period (after the Second World War), led by non-specialists, mostly on public grounds; failure of temporary measures (courses) to meet the need for managers, etc.

It was noted that the activity of the department was based on the achievements of the national choreographic school, such as: the formed technique of classical dance in educational institutions and the practice of opera and ballet theaters; approval of the principles of creating a national ballet performance; choreographic and pedagogical methods of P. Virskyi; organizational and methodical principles developed in choreographic education institutions and the system of dance artistic self-activity; integration of materials from folklore and ethnographic expeditions and recordings of authentic dances into choreographic practice, etc.

It was emphasized that it was important for the development of the department to invite not only the leading specialists of the field to the teaching staff, but also talented own graduates, which contributed to the inheritance of generations, the constant dialectical interaction of traditions and innovations.

The features that testify to the formation at the department of the art and pedagogical school are noted: K. Vasylenko is the founder and leader of the school as a creative association of artists; the presence of students-followers who spread and developed methodical approaches, traditions formed at the choreography department; unification of teachers and students in the development of higher choreographic education in Ukraine, solving various artistic and pedagogical tasks, in particular, improving the methodology of teaching Ukrainian folk and stage dance; provision by teachers of advisory assistance to leaders of amateur dance groups, which contributed to the spread of the department's influence on the artistic space; numerous performances on stage venues (academic concerts, report concerts) as a demonstration of the results of the department's artistic and creative activities, etc. The activity of the department as an art and pedagogical school influenced the development of the national choreographic school, choreographic culture as a whole, contributing to the formation of higher choreographic education in Ukraine.

It is concluded that the activity of the department has made a significant contribution to the development of the national choreographic school, stimulating the formation of higher choreographic education in Ukraine, increasing the level of expertise of the heads of amateur choreographic groups, outlining the prospects for the training of professional artists, ballet masters, teachers of professional choreographic disciplines, contributing to the development of choreographic culture as a whole .

Keywords: department of choreography, Kyiv State Institute of Culture, national choreographic school, choreography, dance, Ukrainian culture.